БАЛАЧКА З МУМІЄЮ

© Український переклад. О. М. Мокровольський, 1992.

Учорашній наш симпозіум виявився занадто обтяжливим для моїх нервів. Розболілася голова, мене так і хилило де сну. Тож замість вийти на вулицю та десь згаяти вечір, як я замірявся, мені спало на думку підвечеряти трішки і — на боковеньку.

Вечеря, звісно ж, щонайлегша. Я страшенний любитель грінок із сиром. Але навіть їх більше фунта не щоразу з'їси одним нападом. А втім, де один фунт, там може бути й два — чом би й ні? Вагомих заперечень немає. А між двома й трьома тільки й різниці, що сама формальність — число. Замахнувся я чи не на чотири. Дружина моя стверджує: п'ять! Але, я певен, вона переплутала дві зовсім різні речі. Цифру п'ять як таку я й сам залюбки визнаю, але в цьому випадку вона могла стосуватися хіба до п'яти пляшок чорного портеру, адже без такої приправи грінки з сиром ну ніяк не йдуть.

Покінчивши отак із своєю скромною трапезою, я надяг нічного ковпака і, сподіваючись солодко поспочивати аж до полудня, прихилив голову до подушки, а що совість маю чисту-чистісіньку, то й поринув одразу в глибокий сон. Та хіба коли збувалися людські надії? Не встиг я хропнути двічі чи тричі, як шалено задзеленчав дзвінок надвірних дверей, а затим ще й нетерпляче загупало дверним молотком, від чого я тут-таки й прокинувся. А наступної хвилини, поки я все ще продирав очі, дружина тицьнула мені під самий ніс цидулку — від мого давнього друга доктора Трулюлюліса. Ось що він мені писав:

"Неодмінно приходьте до мене, дорогий мій добрий друже, як тільки отримаєте від мене цю записку. Приходьте й розділіть нашу радість. Нарешті я, завдяки наполегливості й дипломатії, добився від дирекції Міського музею згоди на обстеження мумії — ви знаєте якої. Мені

дозволено розповити її і зробити, при бажанні, розтин. Присутні будуть лише кілька друзів і ви, звісно, в тім числі. Мумія уже у мене вдома, і ми почнемо розкутувати її сьогодні об одинадцятій вечора.

Завжди ваш

Трулюлюліс"

Дочитавши до слова "Трулюлюліс", я відчув, що цілковито прокинувся, мов і не спав. Захоплено вискочив я з ліжка, перекидаючи все на своєму шляху, одягся із швидкістю просто дивовижною і прожогом кинувся до лікаревого дому.

Там я застав ціле товариство, що нетерпляче очікувало мого прибуття. Мумія лежала розпростерта на обідньому столі, тож., щойно я ввійшов, як розпочали обстеження.

Це була одна з двох мумій, що їх кілька років тому привіз кузен Трулюлюліса, капітан Шабельтас, із Лівійського нагір'я, де він їх знайшов у похованні біля Елейтіаса, на чималенько миль угору по Нілу. Тамтешні печери хоч і не такі величні, як фіванські гробівці, зате куди цікавіші, бо в них незрівнянно більше зображень, що проливають світло на життя й побут давніх єгиптян. Камера, з якої взято наш зразок, за словами Шабельтаса, особливо рясніла такими зображеннями — стіни її всуціль були покриті фресками та барельєфами, тоді як статуї, вази й розкішна мозаїка свідчили про неабияке багатство небіжчика.

Дорогоцінну знахідку передано музеєві в тому самому вигляді, в якому вона вперше трапила на очі капітанові Шабельтасу,— себто, саркофага не відкривали. І так він простояв вісім років, доступний лише зовнішньому оглядові публіки. Таким чином, у нашому розпорядженні була нині цілісінька, нечіпана мумія, і ті, хто тямить, як рідко сягають наших берегів непопсовані пам'ятки старовини, збагнуть одразу, що ми мали цілковите право привітати себе з такою удачею.

Підійшовши до столу, я побачив велику скриню чи то ящик, мало не семи футів завдовжки, близько трьох завширшки і заввишки футів два з половиною. Саркофаг мав обриси правильного овалу, а не звужувався до одного кінця, мов труна. Матеріал, з якого його зроблено, видався нам спочатку деревом сикомори (platanus), та коли зробили розріз, з'ясувалося, що то картон чи, точніше, papier mache з папірусу. Зовні його рясно прикрашали малюнки — сцени похоронів та інші печальні сюжети, поміж яких і прямо, і навкіс і як тільки можливо повторювались однакові ієрогліфічні письмена, що означали, безперечно, ім'я покійного. На щастя, серед нас був містер Гліддон, і він без труднощів розшифрував той напис: був він зроблений простим фонетичним письмом і читався як одне слово — Невтуепохус.

Нелегко було нам розкривати зовнішню оболону так, щоб її не пошкодити; тільки ж ми нарешті з цим упоралися, очам нашим явився інший ящик, уже в формі домовини й значно менших розмірів, ніж зовнішній, але в усьому іншому — його точнісінька копія. Проміжок між ними був заповнений смолою, від чого трохи постраждали барви на внутрішньому ящику.

Відкривши і його (що вийшло у нас зовсім легко), ми натрапили на третього ящика, теж подібного до труни й відмінного від другого хіба що матеріалом, а то був кедр, і він досі пахтів своєрідним, притаманним цьому дереву ароматом. Ніякої щілини між другим і третім ящиком не було — стінки одного щільно прилягали до стінок другого.

Аж знявши третього ящика, ми виявили й дістали саме тіло. Ми сподівалися, що воно, як завжди в таких випадках, буде щільно сповите, мовби забинтоване, численними смугами тканини, але натомість побачили: мумію поміщено у своєрідний футляр із папірусу, покритий товстим шаром лаку, роззолочений і розмальований. Малюнки зображали всілякі гадані митарства душі та її зустрічі з розмаїтими божествами. Тут неодноразово повторювались одні й ті самі людські постаті — судячи з усього, портрети вже забальзамованих осіб. Від голови до ніг перпендикулярною колонкою біг напис, теж зроблений

фонетичними ієрогліфами, який вказував ім'я та різні титули покійного, а також імена-титули його рідні.

Коли відкрилася шия мумії, ми побачили на ній разок із циліндричних скляних намистин, розмаїто забарвлених, і кожна зображала якесь божество чи то там скарабея, а посередині була крилата куля. Інше подібне намисто чи то пояс оперізувало талію.

Здерши папірус, ми виявили, що тіло чудово збереглося й ніби зовсім не тхнуло. Шкіра мала червонястий відтінок. Вона була пружна, гладенька й лискуча. Зуби й волосся були в доброму стані. Очі були начебто вийняті й замінені скляними, дуже, навдивовижу гарними — от мов живі! Тільки позирк їхній чогось-то був аж надто рішучий. Пальці й нігті були щедро визолочені.

Містер Гліддон висловив думку, що, судячи з червонястого забарвлення епідермісу, бальзамування виконано самими асфальтовими смолами. Одначе, коли з поверхні тіла зішкребли сталевим інструментом трохи порошкоподібної речовини й кинули в полум'я, стала очевидною наявність камфори та інших запашних смол.

Ми дуже пильно обстежили тіло в пошуках отвору, через який видалено нутрощі, але, на наше зачудування, нічого такого не виявили. Ніхто з присутніх тоді ще не знав, що цілісні чи то нерозтяті мумії трапляються не так уже й рідко. Нам було відомо, що небіжчиків мозок виймали через ніс, а для видалення кишок робили надріз збоку живота, після чого трупа голили, мили й клали в ропу і лише згодом, через кілька тижнів, бралися, власне, до самого бальзамування. Так і не знайшовши надрізу, доктор Трулюлюліс заходився готувати свої хірургічні інструменти, аби почати розтин, але тут я похопився, що вже звернуло на третю годину ночі. Тож вирішили відкласти внутрішнє обстеження до наступного вечора і вже й збиралися розійтися, коли це хтось запропонував один-два досліди з вольтовою батареєю.

Думка подіяти електрикою на мумію три— чи й чотиритисячолітнього віку була коли й не дуже розумна, то принаймні оригінальна, і ми всі ураз захопилися нею. На дев'ять десятих ужарт і на одну десяту всерйоз ми установили в лікаревім кабінеті батарею, а тоді перенесли туди єгиптянина. Добряче поморочившись, ми зуміли оголити крайчик скроневого м'яза, що виявився значно менш закостенілим, ніж решта мускулатури тіла, але, звісно, як ми й передбачали, від дотику дроту до нього той м'яз не показав ані найменшої гальванічної чутливості. Ця перша спроба видалась нам досить переконливою і, від щирого серця посміявшися з нашої дурості, ми вже стали прощатися, коли це мій погляд упав на очі мумії, і я враз остовпів. Бо з першого ж погляду завважив, що очні яблука, яким усі ми приписали скляну природу, хоч і привертав увагу їхній мовби дикий позирк, тепер були прикриті повіками, так що з-під них видніли тільки вузькі сжечки tunica albuginea (1).

Гучним скриком я привернув увагу товариства до цієї обставини, і всі ураз переконалися в моїй слушності.

Не можу сказати, щоб я був стурбований цим явищем, адже "стурбований" — це не зовсім те слово. Гадаю, що, коли б не, портер, можна було б стверджувати, що мене трохи підвели нерви. Що ж до решти присутніх, то ніхто з них навіть не намагався приховати найзвичайнісінький переляк. На доктора Трулюлюліса просто жаль було дивитися. Містер Гліддон зумів якимось побитом зробитися невидимим. А в містера Сілка Бакінгема, сподіваюсь, забракне хоробрості заперечувати, що він на всіх чотирьох порачкував під стіл. Одначе, коли минулося перше потрясіння, ми, звісна річ, рішуче заходилися коло подальших експериментів. Наші дії тепер були спрямовані проти великого пальця правої ноги. Зроблено надріз над зовнішньою os sesamoideum pollicis pedis (2), і тим самим оголено корінь musculus abductus (3). Знов налаштувавши батарею, ми подіяли струмом на розтятий нерв,— коли це мумія, ну геть тобі мов жива, спочатку зігнула праве коліно, підтягти ногу чи не до самого живота, а тоді, випроставши її, незбагненно дужим поштовхом так копнула доктора Трулюлюліса, що

поважний медик вилетів, мов стріла з катапульти, через вікно на вулицю.

Ми всі en masse (4) висипали надвір, аби підібрати понівечені останки жертви наукового завзяття, але мали щастя здибати на східцях його самого, що вертався в непоясненному поспіху, переповнений філософічним запалом дослідника й ще дужче, ніж напочатку, переконаний в необхідності ревно й старанно продовжити наші досліди.

(1) Очних білків (латин,).

(2) Сесамовидною кісткою великого пальця ноги (латин.).

(3) Відвідного м'яза (латин.).

(4) Гуртом (фр.).

Саме за його вказівкою ми, не зволікаючи ані миті, зробили глибокий надріз на кінчику носа піддослідного суб'єкта, і лікар, міцно вхопившись, шалено притяг його в зіткнення з проводом.

Ефект — морально й фізично, в прямому й переносному значенні,— був електричний. По-перше, труп розплющив очі й часто-часто закліпав повіками, достоту містер Барнс у пантомімі; по-друге, він чхнув; по-третє — сів, по-четверте — потряс кулаком під носом доктора Трулюлюліса, і, по-п'яте, звернувшись до панів Гліддона та Бакінгема, адресував їм щонайщирішою єгиптянщиною отакі слова:

— Мушу сказати, панове, що ваше поводження мене прикро вразило й не менш образило. Ну, хай від доктора Трулюлюліса чогось кращого годі й сподіватися. Він просто куций гладкий дурень, і що вдієш, коли в нього тями катма. Я його жалію і — прощаю. Але ви, пане Гліддоне, й ви, Сілку, ви, стільки мандрувавши й живши у Єгипті, аж стали мовби вродженими єгиптянами, ви, кажу, проживши так довго серед нас, що

розмовляєте по-єгипетськи чи не так само добре, як пишете своєю рідною мовою, ви, кого я завжди був схильний мати за вірних друзів мумій,— вже хто-хто, а ви, далебі, могли б повестися чемніше. От ви стоїте собі спокійнісінько збоку й спостерігаєте, як мене грубо кривдять. І що ж я можу про вас подумати при цьому? Що можу я сказати, коли ви дозволяєте кожному, кому не ліньки, знімати з мене мої саркофаги і вбрання в такому страшенно холодному кліматі? І, що найгірше, ви сприяєте й потураєте цьому жалюгідному куцому нахабі докторові Трулюлюлісу, який здумав тягати мене за носа. Що, питаю вас, можна про це сказати?

Ясна річ, природно було б припустити, що, почувши такі речі та ще й за таких обставин, ми всі кинулися тікати, або затіпалися в істериці, або ж гуртом помліли як один. Само собою напрошується, кажу, перше-ліпше з цих трьох припущень. І справді, хто б то подивувався, коли б ми повелись якось так а чи й усіма згаданими способами. Слово честі, я й сам не знаю, як і чому з нами нічого такого не скоїлося. Але, можливо, причину слід шукати в так званому дусі віку, який діє за принципом "усе навпаки" і яким у наші дні пояснюють всілякі неможливі дурниці й протиріччя. А може, зрештою, річ тут у тім, що мумія трималась надто вже природно й невимушено, то й слова її прозвучали не так моторошно, як повинні були б. Так чи так, а одне ясно: жоден із нашого товариства не виказав якогось особливого трепету, ані визнав привселюдно, що подія вийшла за рамки звичайного.

Я, наприклад, анітрохи не здивувався і тільки відступив на крок, далі від єгиптянського кулака. Доктор Трулюлюліс заклав руки до кишень своїх штанів і втупився в мумію, а тим часом бурякова краска залила йому обличчя. Містер Гліддон погладив свою бороду й поправив крохмального комірця. Містер Бакінгем похнюпився й поклав великого пальця правої руки в лівий кутик рота.

Якусь мить єгиптянин суворо дивився на нього, а тоді мовив глузливо:

— Чому ж ви не відповідаєте, пане Бакінгеме? Чи ви не розчули, про що я вас питав? Вийміть лишень пальця з рота!

При цьому містер Бакінгем ледь здригнувся, вийняв з лівого кутика рота великого пальця правої руки й тут-таки відшкодував завдану собі втрату тим, що поклав великого пальця лівої руки в правий кутик вищезгаданого отвору.

Так і не добившись відповіді од містера Б., мумія зловтішно обернулася до містера Гліддона й тим самим безапеляційним тоном зажадала відповіді од нього.

І містер Гліддон дав вельми докладне пояснення розмовною єгипетською мовою. Коли б у наших американських друкарнях та не було так кепсько з єгипетськими ієрогліфами, я з величезним задоволенням навів би отут, в оригіналі, всю його розчудесну орацію.

До речі, зауважу побіжно, що вся подальша бесіда з мумією велася розмовною єгиптянщиною через посередництво (це стосовно мене й інших недоосвічених членів нашого товариства) — через посередництво, значить, панів Гліддона й Бакінгема, які виступали в ролі перекладачів. Ці панове шпарили рідною мовою мумії з неповторною швидкістю та вправністю, та все ж я запримітив, що іноді (коли доводилось зачіпати речі й поняття винятково сучасні й для такого чужинця цілковито незнайомі) наші мандрівники вдавалися до наочних засобів. Містер Гліддон, наприклад, ніяк не міг розтлумачити єгиптянинові значення терміну "політика", поки не взяв вуглину й не накреслив на стіні суб'єктика з носом-бульбою, з продертими ліктями, який стоїть на пеньку, відставивши ліву ногу, викинувши вперед зціплену в кулак праву руку, закотивши очі до небес і роззявивши рота під кутом у дев'яносто градусів. Десь так само й містерові Бакінгему не вдавалося висловити абсолютно сучасне поняття "гнилий ліберал", аж поки (на пораду доктора Трулюлюліса) він не зважився, геть побілівши на виду, добряче роззявити рота й показати розхитаного гнилого зуба, видалити якого смертельно боявся.

Само собою зрозуміло, що містер Гліддон розводився здебільшого про ту величезну користь, яку приносить науці розповивання й патрання мумій. Вибачившись принагідно за всі прикрі незручності, що могли бути завдані зосібна йому, окремо взятій мумії на ім'я Нетуепохус, він закінчив свою промову легеньким натяком (так, легеньким і делікатним, хоч і досить прозорим): мовляв, тепер, коли ці дрібнички з'ясовано, чи не пора б і продовжити обстеження. При цих словах доктор Трулюлюліс знову вхопився за свої інструменти.

Щодо останньої пропозиції оратора, то у Невтуепохуса знайшлися певні заперечення ідейного плану, а от які саме — я не досить чітко збагнув; але він висловив задоволення складеними йому перепросинами, зліз зі столу й потис руки всім присутнім.

По закінченню цієї церемонії ми всі негайно заходилися відшкодовувати збитки, завдані нашому гостеві скальпелем. Зашили рану на скроні, забинтували ступню й наліпили на кінчик носа квадратний дюйм чорного пластиру.

Аж тоді ми звернули увагу на те, що граф (десь ніби такий був титул Невтуепохуса) колотиться дрібним дрожем,— безперечно, від холоду. Господар незагайно подався до своєї гардеробної і незабаром повернувся, несучи моднячого чорного фрака (недавно від Дженнінгса), пару небесно-блакитних картатих панталонів із шлейками, рожеву, в смужечку, chemise (1), простору розцяцьковану камізельку, біле пальто-сак, ковіньку для прогулянок, циліндра без крис, лаковані черевики, жовті замшеві рукавички, монокля, пару накладних бакенбардів і пишну краватку-каскад. Через певну різницю в зрості між графом і господарем (співвідношення десь два до одного) при вбиранні єгиптянина постали невеличкі труднощі, але якось-то все на нього нап'яли — можна сказати, одягли. Містер Гліддон узяв його попідручки й підвів до вигідного крісла біля каміна, а доктор Трулюлюліс тим часом подзвонив і звелів принести сигар та вина.

(1) Сорочку (фр.)

Розмова скоро пожвавилась. Звісна річ, усіх найбільше цікавив той досить-таки приголомшливий факт, що Невтуепохус виявився досі ще живим.

— Як на мене,— зауважив містер Бакінгем,— то вам давно вже годилося б померти.

— Та що ви! — вельми вражено відгукнувся граф.— Мені ж бо тільки трохи за сімсот! Батечко мій прожив тисячу й помер при доброму розумі.

Тут посипалися запитання й підрахунки, з допомогою яких з'ясовано, що гадана давність мумії добряче применшена. Насправді минуло п'ять тисяч п'ятдесят років ще й кілька місяців, відколи її покладено в елейтіаські катакомби.

— Але ж моє зауваження,— знов заговорив містер Бакінгем,— стосувалося зовсім не до вашого віку на момент поховання. Я ладен визнати, що ви ще порівняно молодий чоловік. Просто я мав на увазі той довжелезний відтинок часу, який, за вашим же власним признанням, ви пролежали в асфальтових смолах.

— У чому-чому? — перепитав граф.

— В асфальтових смолах! — несхитно наполягав містер Б.

— Ах, так! Здається, я здогадуюсь, що ви маєте на увазі. Воно, звісно, теж годиться — хоча в мій час ми рідко вдавалися до чогось іншого, крім біхлориду ртуті, себто сулеми.

— Але ж ми ось чого ніяк не можемо втямити,— мовив доктор Трулюлюліс.— Як воно так сталося, що ви померли й поховані в Єгипті п'ять тисяч років тому, а тут сьогодні — живий-живісінький, розмовляєте з нами й вигляд у вас просто квітучий?

— Коли б я справді, як ви кажете, помер,— відповів граф,— то й досі, більш ніж напевне, був би мертвий. Бачу я, що ви й досі не виросли з пелюшок гальванізму й не вмієте того, що колись у нас вважалося звичайнісінькою справою. Так от, річ у тім, що я просто впав у каталептичний стан, і мої близькі вирішили, що я коли не вмер, то помру ось-ось, і хутенько мене забальзамували. Гадаю, вам відомий головний принцип бальзамування?

— Та, знаєте, не зовсім.

— О, розумію! Жалюгідна неосвіченість! Що ж, зараз не час заходити в подробиці, але одне необхідно сказати: власне, забальзамувати — означало у нас в Єгипті зупинити на невизначений строк у тваринному організмі абсолютно всі процеси. Я вживаю слово "тваринний" у щонайширшому розумінні, що включає не тільки фізичне, а й духовне, і вітальне буття. Повторюю: провідним принципом бальзамування у нас була миттєва й цілковита зупинка — відкладення на необмежений час — усіх тваринних функцій. Сказати б інакше, в якому стані людина перебувала в момент бальзамування, в такому вона й збережеться. А що я маю щастя бути Скарабеєвої крові, то мене забальзамували живого, як ви можете нині переконатися.

— Скарабеєвої крові? — вигукнув доктор Трулюлюліс.

— Атож. Скарабей був, так би мовити, спадковим гербом, емблемою одного вельми знатного й високого роду. Бути "Скарабеєвої крові" означало просто належати до роду, знаком, гербом якого був Скарабей. Я висловлююсь фігурально.

— Але ж як це пов'язане з тим, що ви зосталися живі?

— Ну, знаєте, у нас в Єгипті завжди так велося, що перед бальзамуванням трупа видаляли нутрощі й мозок. Тільки клан Скарабеїв

не корився цьому звичаю. Тож коли б я не був Скарабей, позбувся б я нутрощів та мізків, а без цього причандалля жити все-таки незручно.

— Зрозумівши це,— сказав містер Бакінгем,— я припускаю, що всі цілі мумії, які тільки трапляються нам, належать до роду Скарабеїв, чи не так?

— Поза всяким сумнівом.

— А я думав,— смиренно озвався містер Гліддон,— що Скарабей був одним із єгипетських богів.

— Із єгипетських — чого? — вигукнула мумія, зірвавшись на рівні ноги.

— Богів! — повторив славетний мандрівник.

— Пане Гліддоне, ви невимовно дивуєте мене отакою балачкою,— мовив граф, знову сідаючи в крісло.— Та жоден народ на землі ніколи не поклонявся більше, ніж одному божеству. Скарабей, ібіс і таке інше були для нас (як всілякі подібні істоти для інших народів) лише символами, media (1), через яких ми поклонялися Творцеві, бо ж Він надто великий, аби до Нього зверталися просто, безпосередньо.

(1) Посередниками (латин.).

Запала пауза. Потім нитку розмови підхопив доктор Трулюлюліс.

— Чи ж слушно буде тоді припустити на основі ваших пояснень,— спитав він,— що в катакомбах понад Нілом можуть покоїтися й інші мумії Скарабеєвого коліна, котрі зберегли стан вітальності?

— Можете в цьому не сумніватися,— відказав граф.— Усі ж бо Скарабеї, випадково бальзамовані живцем, живі й по сьогодні. Ба навіть дехто з бальзамованих живцем зумисне, про кого забули подбати своєчасно виконавці духівниці, лежить, можливо, досі по гробівцях.

— Чи не були б ви такі ласкаві та не пояснили, що означає "бальзамовані живцем зумисне"? — попросив я.

— З великим задоволенням поясню,— відгукнувся Невтуепохус, несквапно розглянувши мене в монокль, адже це було перше запитання, яке поставив йому особисто я.— З великим задоволенням! Пересічна тривалість людського життя в мій час була близько восьмисот літ. Украй рідко траплялось, коли не рахувати дуже надзвичайних випадків, що хтось помирав, не доживши до шестисотлітнього віку. Дехто примудрявся прожити більше десятка сторіч. Але природним строком життя вважалися вісімсот років. Коли відкрили принцип бальзамування, який я вам тільки-но виклав, наші філософи надумали, що можна б удовольнити похвальну людську допитливість і посприяти заодно розвиткові науки, влаштувавши прожиття цього природного строку по частинах, із перервами. Для історії, наприклад, як показав досвід, такий спосіб життя просто необхідний. Скажімо, вчений-історик, сягнувши п'ятисотлітнього віку, напише з великим старанням велику книгу та й попросить, щоб його гарненько забальзамували, а в духівниці лишить сувору вказівку виконавцям оживити його, коли мине остільки часу: п'ять там чи шість сотень років. Повернувшись через отакий строк до життя, він неодмінно виявить, що з його великої праці зробили якийсь безладний цитатник, перетворивши її на літературну арену для зіткнення супротивних думок, здогадів та особистих порахунків цілих зграй відчайдушно затятих коментаторів. Усі ці здогади, гади-перегади, що наповзли до книги під ім'ям "виправлень і додатків", до того заступили собою, спотворили й поглинули первісний текст, що автор мусить блукати з ліхтарем у пошуках свого твору. А знайшовши, переконується, що не варто було й шукати. Він сідає і все переписує заново, а до того ж святий обов'язок ученого-історика велить йому негайно, виходячи з власного досвіду й знання, внести поправки до

новітніх легенд-уявлень про ту епоху, в яку він колись жив. Завдяки отакому самопереписуванню й поправкам живих свідків проминулих епох, до чого час від часу вдавалися цілі покоління мудреців, наша історія не виродилася в пусті побрехеньки.

— Перепрошую,— мовив тут доктор Трулюлюліс, лагідно кладучи долоню на руку єгиптянина.— Перепрошую, пане, але дозвольте мені урвати вас на хвилинку.

— Зробіть таку ласку, пане,— відказав граф, забираючи руку.

— Я тільки хотів поставити запитання,— сказав господар дому.— От ви згадали про виправлення, що їх вносили історики в перекази про їхні епохи. Скажіть, пане, чи ж велику, в середньому, частку істини виявлено в тих кабалістичних дописах?

— У тих кабалістичних дописах, як ви цілком справедливо їх іменуєте, назагал виявляли точнісінько стільки правди, як і в історичних працях, що іще чекали переписування. Сказати б інакше, ні в сих, ні в тих книгах не знайти було жодного повідомлення, що не було б цілковито, в корені хибне.

— Позаяк, одначе, ми допевнилися,— провадив доктор Трулюлюліс, — що від моменту вашого похорону проминуло принаймні п'ять тисяч літ, я вважаю, що у ваших хроніках, чи бодай переказах, були наявні досить чіткі відомості про найцікавішу для всього людства тему — про створення світу, адже воно сталося, як ви, звісно, знаєте, всього за десять сотень років до вас.

— Що-що... пане? — тільки й вимовив граф Невтуепохус.

Медик повторив свою думку, але довелося чимало пояснити додатково, поки-то чужинець утямив, що й до чого. Нарешті він заговорив, із сумнівом хитаючи головою:

— Мушу зізнатись, оце ваше повідомлення абсолютно нове для мене. В мої часи я не знав нікого, хто б дотримувався настільки химерного погляду, буцімто всесвіт (а чи цей світ, якщо вам так завгодно) взагалі мав колись якийсь початок. Пригадую, одного разу, але тільки одного, я чув щось віддалено на це схоже від одного многомислого мудрагеля: він щось рік про походження людського роду, згадував і про того чоловіка, на ім'я, до речі, Адам, чи то Червона Глина, яке і ви вживаєте. Одначе він уживав це ім'я в загальному, родовому розумінні, говорячи про самозародження з родючого ґрунту (як доти зародилися тисячі видів живих створінь) — про одночасне самозародження, кажу вам, п'яти людських орд на п'яти різних і майже однакових частинах земної кулі.

Тут усі ми, як один, знизали плечима, а дехто ще й значущо покрутив пальцем коло лоба. Містер Сілк Бакінгем, ковзнувши спочатку поглядом по потиличному горбку, а тоді по надбрівних дугах Невтуепохуса, сказав таке:

— Велика тривалість життя за вашого часу та ще ця поодинока практика проживання його частинами, як ви нам це пояснили, мали б напевне привести до неабиякого розвитку й накопичення знань. Тож я припускаю: той факт, що давні єгиптяни все ж помітно поступаються сучасним людям, надто ж американцям, у всіх досягненнях науки, ми мусимо пояснити переважаючою товщиною єгипетянського черепа.

— Знов же мушу признатися,— щонайлюб'язнішим тоном зауважив граф,— що й зараз не зовсім розумію вас. Чи не могли б ви пояснити мені, які саме досягнення вашої науки ви маєте на увазі?

Тут усі присутні заходилися хором і до найменших деталей викладати основні засади френології та перелічувати чудеса тваринного магнетизму.

Граф вислухав нас до кінця, а тоді розказав кілька анекдотів, з яких випливало, що, очевидно, прототипи наших Галля та Шпурцгайма

процвітали й зів'яли в Єгипті так давно, що про них уже мало хто й пам'ятав, і що Месмерові маніпуляції — просто нікчемні фокуси, коли зрівняти їх із справжніми чудесами фіванських savants (1), адже ті вміли створювати блощиці та всякі інші подібні істоти.

Тоді я спитав графа, чи вміли його співвітчизники вираховувати затемнення світил. Він досить зневажливо посміхнувся й відповів, що уміли.

Це мене трохи збило з пантелику, а тоді я як почав випитувати його, що він там іще тямить в астрономії, аж поки один із нашого товариства, хто досі й рота не розтуляв, шепнув мені на вухо, що по відомості цього штибу краще б я звернувся до Птолемея (не знаю такого, не чував) та ще до такого собі Плутарха з його "De facie lunae" (2).

Тоді я став випитувати в мумії про запалювальні й збільшувальні скельця і взагалі про виробництво скла. Але не встиг я ще й договорити, як усе той самий мовчазний гість легенько торкнув мене за лікоть і попросив мене, Бога ради, хоч краєчком ока зазирнути до Діодора Сіцілійського. А граф замість відповіді лише поцікавився, чи маємо ми, сучасні люди, такі мікроскопи, що дозволяли б нам різьбити камеї, на кшталт єгипетських. Поки я розмірковував, що б йому такого на те сказати, наш малюк доктор Трулюлюліс кинув і свої, так би мовити, штани в жлукто.

(1) Мудреців (фр.).

(2) "Про лик, видимий на місяці" (латин.).

— А гляньте на нашу архітектуру! — вигукнув він, на глибоке обурення обох мандрівників, які нишком і штовхали, й щипали його, та все дарма.— Подивіться,— ентузіастично заволав він,— на водограй на Боулінг-Грін у Нью-Йорку! Чи, якщо ця споруда надто вже неозора,

спогляньте, хоч на мить, наш Капітолій у Вашінгтоні, федеральна округа Колумбія!

І наш добренький коротун-медик заходився щонайдокладніше перелічувати й змальовувати пречудесні лінії та пропорції згаданої споруди. Тільки в порталі, мовляв, налічується аж двадцять чотири колони п'яти футів у діаметрі й за десять футів одна від одної!

Граф відповів, що, на превеликий свій жаль, не може зараз пригадати точних цифр пропорцій жодної з чільних будівель міста Азнака, підвалини якого закладено ще в пітьмі часів, але руїни, в ту епоху, коли графа поховано, ще можна було бачити у величезній піщаній пустелі на захід од Фів. Одначе, коли вже мова зайшла про портали, він пам'ятає, що в одному з невеликих палаців у передмісті, званому Карнаком, був портал із ста сорока чотирьох колон, кожна по тридцять сім футів в обіймищі й на відстані двадцяти п'яти футів одна від одної. Під'їзд до цього порталу з боку Нілу тягся на дві милі й прикрашений був сфінксами, статуями та обелісками заввишки по двадцять, шістдесят і сто футів. А сам палац (коли графа не зраджує пам'ять) мав дві милі в довжину й чи не сім — зокола. Стіни його і зовні, й всередині були щедро розмальовані ієрогліфами. Він не стане категорично стверджувати, ніби на цій площі можна було б побудувати п'ятдесят-шістдесят лікаревих капітоліїв, але, з другого боку, припускає, що сяк-так їх можна було б напхати туди штук двісті чи й триста. Зрештою, то ж була така собі, нічим не примітна, мала будівля. Одначе він, граф, не може не визнати оригінальності, величі й неповторності водограю на Боулінг-Грін, що його так яскраво змалював лікар. Нічого подібного, мусить він визнати, ніхто й ніколи не бачив не те що в Єгипті, а взагалі будь-де в світі.

Тут я запитав графа, що він має сказати про наші залізниці.

— Нічого особливого,— відказав він. На його думку, вони досить ненадійні, кепсько продумані й покладені абияк. І, звісно ж, їх ніяк не зрівняти з бездоганно рівними, прямими, оснащеними металевою колією

широкими дорогами, по яких єгиптяни перевозили цілі храми й моноліти-обеліски по сто п'ятдесят футів заввишки.

Я похвалився нашими могутніми механічними двигунами.

Він погодився, що ми таки дещо тямимо у двигунах, але спитав, як би я зумів підняти й розташувати арки бодай на такій висоті, як у тому нікчемному палацику в Карнаку.

Цього запитання я вирішив за краще не розчути й поцікавився, чи він чув узагалі про артезіанські колодязі. Але Нев-туепохус тільки звів брови догори, а містер Гліддон почав мені шалено моргати й тихенько повідомив, що якраз недавно під час бурових робіт у пошуках води для Великої Оази інженери виявили давньоєгипетський артезіанський колодязь.

Тоді я йому про нашу сталь, але чужинець лише задер носа і спитав, чи можна нашою сталлю різати камінь, як от на їхніх обелісках, де всю різьбу виконано мідними різцями.

Це нас збило з плиту настільки, що ми вирішили перемістити свої атаки в царину метафізики. Ми звеліли принести книгу під заголовком "Дайел" і звідти зачитали Невтуепохусові два чи три розділи, присвячені чомусь вельми туманному, що в Бостоні звуть "великим рухом" або ж "прогресом".

Граф на це мовив тільки, що в його дні "великих рухів" було, хоч греблю ними гати, а щодо "прогресу", то певний час він просто дихати не давав людності, але нікуди не прогресував та й десь його не стало.

Тоді ми заговорили про красу й велич, і важливість демократії і з шкури пнулися, аби вкласти в голову графові правильне усвідомлення тих переваг, якими тішимося ми, маючи право голосувати ad libitum (1) і не маючи над собою ніякого короля.

(1) За бажанням (латин.).

Наші слова його непомалу зацікавили й навіть трохи розважили. Коли ж ми помовкли, він. сказав, що й у них в Єгипті, ще за сивезної давнини, якось було скоїлося щось вельми подібне. Тринадцять єгипетських провінцій з доброго дива надумались, що їм треба стати вільними-свобідними, аби дати великий взірець для всього людства. Зібрали вони докупи своїх мудреців, а ті склали щонайдоладнішу, яку тільки можна придумати, конституцію. Спочатку все йшло у них напрочуд добре, ото тільки що взяли вони собі за звичку дуже себе вихваляти. Справа, одначе, скінчилася тим, що ці тринадцять провінцій об'єдналися з іншими п'ятнадцятьма чи й двадцятьма в одну деспотію, таку осоружну й нестерпну, якої й світ не знав.

Я спитав, як же звали того деспота-узурпатора.

Наскілька граф міг пригадати, ім'я йому було — Тлум.

Не знавши, що його на це сказати, я заговорив голосніше й висловив жаль із приводу того, що єгиптяни не знали пари.

Невтуепохус тільки подивився на мене дуже вражено, але не зронив і слова. А мовчазний пан зате добряче штурхонув мене ліктем під ребро й прошипів, що я вже й так достатньо показав своє невігластво та що невже я такий дурень заплішений і не чував, що сучасний паровий двигун походить від винаходу Герона, який дійшов до нас завдяки Соломонові де Ко.

Стало зрозуміло, що нам загрожує цілковита поразка, але тут, на щастя, на поміч нам знов прийшов доктор Трулюлюліс, що встиг зібрати думки докупи й попросив єгиптянина з'ясувати, чи могли б його співвітчизники серйозно змагатися з сучасними людьми в такому щонайважливішому питанні, як одежа.

При цьому граф опустив очі, ковзнув поглядом по шлейках своїх панталонів, тоді взяв одну з фалд фрака, підніс до обличчя й розглядав якусь хвилину. Нарешті він випустив ту фалду, й рот його дуже повільно розтягся від вуха до вуха; однак я не пригадую, щоб він хоч щось на те відповів.

Тож. ми підбадьорились, і наш медик, із великою гідністю підступивши до мумії, зажадав, аби вона щиро, чесним словом аристократа визнала, чи вміли єгиптяни, хоч би в яку епоху, виготовляти "Проносне Трулюлюліса" чи "Брандретові пігулки".

Із завмиранням серця чекали ми на відповідь — але марно! Відповіді все не було. Єгиптянин спалахнув маківкою і похнюпив голову. Ніколи й нічий тріумф не був такий цілковитий, але ж ніхто й ніколи не зносив поразки так ганебно. Сказати правду, це було понад мої сили — бачити приниження бідолашного Невтуепохуса. Я взяв капелюха, стримано вклонився мумії і пішов геть.

Прийшовши додому, я виявив, що вже звернуло на п'яту годину ранку, й негайно вклався спати. Зараз десята година ранку. Я не сплю від сьомої і весь цей час займався складанням цієї пам'ятної записки на благо моїй родині та всьому людству. Дружина моя — мегера. Та й взагалі, сказати правду, остогидло мені це життя і наш дев'ятнадцятий вік. Я переконаний, що все воно йде якось не так. До того ж мені дуже хочеться дізнатись, хто буде президентом у 2045 році. Тож я ось тільки поголюся й ковтну чашечку кави та й скочу до Трулюлюліса — хай-но забальзамує мене років на двісті.